

TÁRSADALMI KOHÉZIÓ ÉS HELYI POLITIKA A BALATONNÁL

Kabai Gergely

DOI: 10.25116/kozelitesek 2018.1-2.1

Bevezetés

A Balaton térsége a hazai régióépítési folyamatok vizsgálatának egyik alkalmas színtere. Funkcionális egységet alkotó területe előnyös adottságaival, ugyanakkor belső ellentmondásaival, közigazgatási térfelosztásának problémáival a kutatás hasznos terepe lehet.

A regionális tudomány alapvetően szintetizáló szemléletű, ebből eredően rendkívül széles spektrumban értelmezi a térszerveződéseket. Mindezek következtében egységes régiófogalmat sem találunk. A különböző régiók és egyéb térkategóriák társadalmi képződmények, az adott közösség vagy csoport hozza őket létre. Ebből eredően szükséges a térszerveződéseket a társadalom oldaláról is rendszeres vizsgálni.

A Balaton példáján a következőkben a regionalizmus folyamatának egy részegységét kívánom körüljárni.

A tanulmány első felében arra keresem a választ, hogy a regionális tudomány szempontjából mit is jelenthet a társadalmi kohézió fogalma. Ennek érdekében áttekintem azokat az elméleti kereteket, amelyek közelebb visznek a társadalmi kohézió mibenlétének megértéséhez.

Az elméleti bemutatást követően megpróbálom a társadalmi kohézió régióépítésre gyakorolt hatását körülírni. Az elemzés során azt kívánom megközelíteni, hogy a reálpolitika színtere, közvetve a területi érdekek érvényesítése milyen kapcsolatban lehet a társadalmi koherenciával és a kapcsolódó regionális identitással.

Mindezeket az elméleti kereteket a gyakorlatban a Balaton térségének példáján keresztül kívánom vizsgálni. Ennek érdekében röviden kitérek a balatoni társadalom jellemző sajátosságaira, ezt követően pedig a helyi politika működésére és esetleges koherenciájára.

A társadalmi kohézióról

A társadalmi kohézióval kapcsolatban nincs egységes fogalomhasználat. Tudományáganként és megközelítési módokként változik, hogy a fogalom használói mit értenek alatta. A következőkben a tanulmány témája szempontjából fontos társadalmi kohézió-megközelítéseket tekintem át.

Régiófogalmának¹ meghatározása során *Nemes Nagy* azt a folyamatot vizsgálta, amelynek alapján egy térségből régió jön létre. A folyamat első lépcsőfoka a *regionalizáció*. Ennek során születnek meg a régió határai, és válik a környezetétől szimbolikusan vagy akár ténylegesen elkülönültté. A második

¹ Nemes Nagy József megfogalmazása szerint „a régió lehatárolt, a környezetétől elkülönülő területi egység a nemzeti és a települési szint között, amelyet a társadalmi folyamatok széles körét átfogó, soktényezős társadalmi-gazdasági összekapcsoltság (kohézió), lakosainak érzékelhető regionális összetartozása (identitástudata), valamint érdemi irányítási hatáskörű és önállóságú regionális intézmények rendszere fog tartós egységbe.” (Nemes Nagy, 2009. 186.)

elem a *regionalizálódás*. E folyamat lényege az erős belső *társadalmi és gazdasági kohézió*. A harmadik régiót alkotó folyamat a *regionalizmus*. A régiók kialakulása túlmutat a belső gazdasági és társadalmi kohézióon valamint a határok kijelölésén, a társadalom tagjai részéről közös tudatot, identitást felételez. Ezzel párhuzamosan létrejön a terület (politikai) intézményrendszere, érdekképviselője is. (Nemes Nagy, 2009. 187–188.)

Bár Nemes Nagy a gazdaságot erősebb kohéziós erőnek tekinti a *regionalizálódás* során, nem vitatja el a társadalmi kohézió szerepét sem. A fogalmat az alábbiak szerint írja körül: „Az erős belső összetartozás esélye szempontjából fontos tényező a természeti, az etnikai-vallási egyveretűség, a sűrű hálót alkotó településhálózati kapcsolatrendszer, a történelmi hagyományok összetartó ereje, az erős belső kooperációs kapcsolatokkal is rendelkező gazdasági térszerveződés.” (Nemes Nagy, 2009. 186.)

A társadalmi kohéziónak számos szociológiai és közgazdasági irányú megközelítése is létezik. Az egyik: „Az úgynevezett folyamatközpontú elmélet szerint a társadalmi kohézió nem más, mint egy állandósult folyamat, amelynek során az emberek közösségben értékeket osztanak meg egymással és egyenlő feltételek mellett közösen próbálnak megfelelni a kihívásoknak. Azonban egy másik definíció szerint a társadalmi kohézió, tulajdonképpen a kapcsolatok 'állama', ahol a társadalom tagjai kiterjedt kapcsolatban vannak egymással, ami a bizalmon, a 'hovatartozás' érzésén, illetve a részvételi akaraton alapul.” (Csery, é.n. 2.)

A közgazdasági megközelítés szerint a társadalmi kohézió szerves kapcsolatban van a gazdaság teljesítményével. Az állandó körforgás folyamatában a kohézió több együttműködést generál a gazdasági szereplők között, ami nagyobb gazdasági hasznot indukál, és ez tovább növeli a kohézió mértékét. E folyamatban az állam képes érdemben beavatkozni: a javak újraelosztásával képes a társadalmi kohéziót befolyásolni (oktatás, szociális védőháló, civilek stb.). (Csery, é.n. 3.) E társadalmi kohézió-megközelítésnél lényegében az adott társadalom egyes elemei közötti együttműködés kialakításán van a hangsúly.

Ez utóbbi közgazdasági jellegű megközelítéshez áll legközelebb (az uniós szakpolitikák egyik fontos elemeként) a kohéziós politikákon belül a társadalmi kohézió. Az európai politikában a társadalmi kohézió jelenleg elsősorban a szociális ellátások, életminőség, szociálpolitika, szegénység felszámolása tématerületek oldaláról használatos. A társadalmi kohézió azoknak a szakpolitikáknak az átfogó fogalmi kerete, amelyek az európai polgárok közötti életminőségi különbségeket kívánják csökkenteni. Mindezek ellenére az uniós gyakorlatban sincs konkrét fogalomhasználat a társadalmi kohézióval kapcsolatban. (Juhász, 2006. 10.)

Nyilvánvaló, hogy ezek a megközelítések önmagukban nem elégségesek ahhoz, hogy leírják a térszerveződés szempontjából alkalmazható társadalmi koherencia pontos mibenlétét. A fogalmat így inkább körülírni érdemes: „A kohézió fogalma, mint oly sok más, némi megkésettiséggel érkezett a társadalomtudományokba. Egyfajta metaforaként fogható fel a 'társadalmi kohézió' fogalom

annak jelölésére, hogy az önös érdekeiket amúgy követni szándékozó individuumokat mi teszi mégis közösségi, társas, társadalmi lénné. Szótári meghatározásában valamiféle összetartó erő, így társadalomtudományos alkalmazásában azt kellene meghatározni, mi a társadalomban ez a bizonyos összetartó erő.” (Tausz, 2006. 7.)

Tértudományi megközelítésben nem egyszerű feladat annak meghatározása, hogy miként tudjuk ezt a bizonyos összetartó erőt meghatározni. *Nemes Nagy* fentebb idézett koherencia megközelítése jól körülírja azt, hogy hányféle elemmel és alkotórésszel kell számolnunk.

Ha területi szinten próbáljuk meghatározni, hogy mi lehet a legalapvetőbb összetartó erő, amely egy koherens társadalomhoz nélkülözhetetlen, akkor alapvetőnek az összetartozástudatot, a közösségi és regionális identitást tarthatjuk. E dolgozat keretei között nem célom a (megléhetősen széles spektrumon mozgó) regionális identitás-fogalmak és -megközelítések ismertetése. Egy térség vagy régió esetében nem beszélhetünk koherens társadalomról, ha hiányzik az összetartozástudat. „Az identitás a régiófogalom része, méghozzá annak domináns eleme, hiszen éppen a közös identitás, a régió és annak lakói közötti harmónia, egység az, ami a régiót megkülönbözteti az egyszerű fizikai tértől, ami úgy mond 'személyiséget' kölcsönöz az adott térségnek. A közös identitás társadalmi, területi, történelmi és kulturális gyökerekre nyúlik vissza, megjelenhet eszmékben, kulturális elemekben, sajátos dialektusban, hagyományokban, természeti-táji, illetve épített környezetben, de akár gazdasági sikerességben is. A regionális identitás egyszerre tudatos és emocionális azonosulás, kötődés egy térséghez (régióhoz), amely történelmi és területi szocializációs folyamat eredményeként jön létre. Az emocionális kötődés erősen függ pl. attól, hogy mennyi ideje él valaki az adott helyen, illetve milyen formában és mennyire kötődik az ott élőkhöz.” (Raagma és Paasi nyomán; Nárai, 2009. 138.)

A fenti társadalmi kohézió-megközelítéseket még egy aspektussal érdemes kiegészíteni, és ez a politika szférája. A *Nemes Nagy* által felvázolt régióalkotási folyamat logikáját követve csak akkor jutunk el a regionalizálódástól a regionalizmusig (belső kohéziótól az intézményesültségig, érdekképviselőig), ha a társadalom egyes csoportjai közötti összetartozás van olyan hatásfokú, hogy a politika színterére kiterjessze hatását. A regionális tudományokban a területi identitásnál bővebb keretek között érdemes tárgyalni a társadalmi koherencia mibenlétét, a fentiek alapján érdemes kiterjeszteni a politika szereplőinek elemzésére is.

E politikai érdekképviselő mértékének meghatározása szintén problémákba ütközik. Relatív értékű folyamatok határozzák meg, hogy egy-egy politikai közegben mi tekinthető koherens helyi politikának. Ezen felül elválasztásra szorul két eltérő dimenzió is: a politikai érdekképviselő koherenciája eltérő lehet belső ügyekben valamint a térség (régió) nemzetállami szint felé irányuló képviselőjében.

A helyi, regionális érdekek, szándékok és értékek politikai képviselője azonban még nem feltétlenül vezet el a regionalizmusig. Egyfajta korlátozott megjelenésében csak a helyi problémák és vágyak politikai színtérre emeléseként jelenik meg, és nem feltétlenül az adott térség központi hatalommal

szembeni megfogalmazásaként. A folyamat végül elvezethet a tényleges regionalizmus-törekvésekig. „Mindez azzal jár, hogy a regionalizmus mozgalma a helyi társadalmat nevezi ki a nemzet helyébe, a régiót teszi a lokálisan még kezelhető makro-egység képzetének helyébe, ezért elveti a centralizmus minden sémáját, és a perifériák nevében (gyakran igen radikális) kritikát gyakorol az állam ellen egy önkormányzati típusú szociális terv szorgalmazásával, amely az identitás elve vagy érzése alapján a kulturális diverzitást értékeli többre, mint a makropolitika bármely más képződményét.” (A. Gergely, 2005.)

Összességében, ha egy koherens társadalmú régióról, téregységről kívánunk beszélni, akkor minden olyan szempontot érdemes vizsgálat alá vonni, amely a fentiek során szerepelt. Az identitás, helyi politikai interakciók, társadalmi aktivitás és törésvonalak, jövedelmi és életminőségi viszonyok, közbizalom stb. mind elemzés tárgyát képezhetik. A helyi társadalom kohéziójából levezethető politika a területi érdekképviselő alapvető feltétele. Ha helyi társadalmi csoportok részéről nincs meg a kényszerítő erő, akkor a központi hatalommal szembeni bárminemű törekvések fel sem merülnek. A társadalom koherenciája a gazdasági versenyképesség alapja is, mint annak háttérét a fenti elméletek is érintették.

A balatoni társadalom koherenciája, regionális identitás és helyi politika

A Balaton térsége bizonyos értelemben a viszonylag alaposan kutatott területek közé tartozik. Ennek ellenére (itt nem részletezendő okok miatt) a helyi társadalom jelenlegi képét kialakító folyamatokról viszonylag kevés és meglehetősen időszakos információkkal rendelkezünk. A társadalmi kohézió és helyi politika viszonyának megértéséhez az alapvető tendenciák felvázolása a meglévő adatok alapján lehetséges.

A következőkben a „Balaton régió” kifejezés használatát tudatosan mellőzöm. Épp a fenti régiófogalom nyomán láthatjuk, hogy a Balaton jelenleg nem tartozik ebbe a tércategóriába. E tanulmány egyik célja annak körüljárása, hogy a fenti régióelmélet egy szegmense miként jelenik meg a Balaton térségében. Jelen dolgozat szándékosan nem él a tér konkrét lehatárolásával sem, mivel az elemzés szempontjából ez jelenleg nem indokolt. A fejlesztéspolitikai funkciójú Balaton Kiemelt Üdülőkörzetet (BKÜ) szokás „Balaton régióként” említeni, ugyanakkor az ezt alkotó 179 településnél elemzésem valamivel szűkebb területre terjed ki.

Legújabban *Schleicher* (2010) kutatásai írták le a balatoni társadalom összetettségét és egyfajta gyökértelenségét. A szerző rámutatott, hogy az elmúlt több mint 100 évben a helyi társadalmat állandósult törésvonalak mentén működő, eltérő elvárású érdekcsoportok alkotják. A balatoni társadalom legfőbb csoportjai az itt élő „öslakosok”, beköltözők, a pár hónapot vagy akár az év jelentős részében a tónál tartózkodó üdülőtulajdonosok és a pár napot-hetet itt töltő turisták. Egy-egy egyén életében a fenti balatoni társadalmi kategóriák nem feltétlenül állandók: egy turista válhat

üdülőtulajdonossá, később letelepülővé, egy idő után pedig szinte valódi helyi lakosnak érezheti magát. A folyamat fordítva is igaz: egy elvándorolt őslakos később üdülőtulajdonosként térhet vissza.

Mindezt kiegészíthetjük az éves szinten itt letelepült, vagy 8–10 hónapot itt tartózkodó külföldi ingatlantulajdonossal is. E társadalmi csoport még kevésbé kiterjedt érdekérvényesítő erővel bír, de a 2000-es években számos olyan szervezet alakult, amelyek a Balatonnál tartózkodó külföldieket kívánták képviselni. (Bokor et al. 2004.)

Az érdekcsoportok között – nem szükséges részletezni – alapvető ellentétek húzódnak, hiszen más-más hasznát kívánják élvezni a Balaton nyújtotta lehetőségeknek. A múltban ilyen viták zajlottak pl. a legelőtársulatok és a fürdőegyesületek között a vízparti területek birtoklásáért; vagy pl. a tihanyi lakosság kitelepítésének 1940-es években megfogalmazandó terve körül, hogy ott egy idegenforgalmi célokat szolgáló skanzen alakulhasson. *Schleicher* megfogalmazása szerint az elmúlt több mint 100 évben egyfajta kultúrharc folyt a Balaton, a balatoniság birtoklásáért. (Schleicher, 2010.)

A helyi társadalmi érdekcsoportok konfliktusai napjainkban is léteznek, és a múltbéliekhez nagyon hasonló problémák mentén szerveződnek. Ennek bemutatására két aktuális példát emelek ki.

A Balaton egyik legfontosabb turisztikai vonzereje napjainkban a Zamárdiban évről évre megrendezett, fiatalok tömegét vonzó Balaton Sound könnyűzenei fesztivál. 2013 őszén a sajtóban számos helyen megjelent, hogy névtelen levélben megfenyegették Zamárdi jegyzőjét, ne engedélyezze a jövőben a rendezvény megtartását. A város polgármestere nyilatkozataiban elmondta, hogy a rendezvény ideje alatt akár a lakosság tízszerese is a településen tartózkodik, amely a programnak köszönhetően komoly bevételekre tesz szert. *„Az állandó lakosok már elfogadták, hogy a tömegeket szórakoztató, a városnak is sokat hozó rendezvényért az előkészületekkel és az utólagos teendőkkel együtt nagyjából két hétig el kell tűrniük a nehézségeket, például az érintett strand korlátozott használata miatt. Jellemzően az üdülőtulajdonosok panaszkodnak és tiltakoznak újra és újra – magyarázta.”*²

Arra sajnos nincs mód, hogy e rövid tanulmány keretei között az összes hozzászólást idézzem, de a különböző álláspontokat legjobban jellemzőknek érdemes helyet adni. Néhány, a rendezvény ellen szóló vélemény az üdülőtulajdonosok oldaláról:

„...Azoknak akiknek a szomszédságába szerveznek ilyet az meg menjen máshova lakni, pihenni? A polgármester, a jegyző, a képviselő-testület nem lát mást csak a bevételt, a pénzt. Nem csodálkozom, ha valaki bekattan...”

„Ki dönthet arról népszavazás nélkül, hogy »tízszer annyian tartózkodnak a 2700 lakosú Zamárdiban, mint amennyi a népessége«!!! Ez felháborító!!!! Ki kérte??? Ki kérdezte meg a helyi lakosokat, vagy a nyaralótulajdonosokat, aki fizetik a rengeteg adó, hogy ugyan már szeretnétek-e egy fesztivál közepén nyaralni? És már nem csak az a rohadt Sound van ott. Már a csóró Strandfesztivált is oda hozták, még több rézzel!...”

² <http://www.origo.hu/itthon/20130916-megfenyegettek-zamardi-jegyzojet.html>

Két vélemény a másik oldalról:

„Szerintem meg nem kell 3 napból akkora cirkuszt csinálni és fenyegetőzni, a bevétel meg igenis kell a városnak, különösen a mai helyzetben!”

„Az utat is elbontanám és a csatornázást is megszüntetném az ilyen 4 napért síró barmoknál mint te.”

A helyi társadalom összetettségének és konfliktusokkal terhelt jellegének egy másik példáját hozza egy az e tanulmány készülése idején megjelent sajtóhír is.

A balatonkenesei Alsóréti Üdülő Egyesület 2013 októberében levélben fordult Orbán Viktor miniszterelnökhöz, hogy tegye lehetővé az üdültulajdonosok szavazati jogát azon a településen is, amelyen az ingatlanuk található. **„Horváth József egyesületi elnök azt mondta: természetesen nem a helyi lakosság jogainak csorbítását akarják, csak érdekérvényesítési lehetőséget az üdülők létszáma és az általuk befizetett adók arányában, intézményesített keretek között. Javasolják, hogy a választójogi törvényben biztosítsák: a nyaralótulajdonosok levél útján voksolhassanak a települési polgármester- és képviselőválasztáson és emellett persze ezt az állandó lakhelyükön is tehessék meg. Azt szeretnék, hogy ahol a nyaralóingatlanok száma eléri az állandó lakosú ingatlanok számát, ott kapjanak beleszólási, döntési, vétójogot a nagy létszámot tömörítő civil szervezetek. Úgy vélik, a nyaralóingatlanoktól befolyó adók 30-40 százalékát vissza kellene forgatni az üdülőterületek fejlesztésére, az idegenforgalmi adónak pedig a teljes egészét arra a területre kellene költeni, ahonnan az befolyt.”**³ A kettős szavazati joggal rendelkező állampolgárokká válni kívánó tulajdonosokat képviselő egyesület elnökének szavain túl a sajtóhír a korábbi teljesen hasonló, más településeken zajlott kezdeményezésekről is beszámolt.

E két kiragadott példa is mutatja, hogy egységes érdekek mentén szerveződő balatoni társadalomról nagyon korlátozott értelemben beszélhetünk. A már évszázados múltra visszatekintő törésvonalak ma is jelen vannak. Felmerül a kérdés: egy ilyen érdekellentétektől terhes társadalomról mondhatjuk-e hogy koherens, van-e benne bármilyen összetartó erő?

A nagyfokú szétagulódás mellett Oláh Miklós 2000-es évek elején végzett kutatásai rámutattak, hogy erős területi identitás létezik a Balatonnál, gyakorlatilag minden érintett társadalmi csoport körében.

2001-ben a BKÜ és a környezetében található települések vezetőinek bevonásával zajlottak kutatások, amelyek azt támasztották alá, hogy a helyi politika szintjén is jelen van az összetartozás tudata, markáns igény a balatoniságra.

2002-es kérdőíves kutatások rámutattak, hogy a helyi lakosok egyöntetű véleménye szerint minimálisan 10 évnek kell eltelnie, hogy egy beköltöző teljesen *balatoninak* tarthassa magát. A lakosok túlnyomó többségének mindennapi feladatai, ügyei a BKÜ területén belül zajlottak, ami az erős belső interakciókra utal.

Későbbi vizsgálatok rávilágítottak, hogy a Balaton önállósodásának gondolatát a megkérdozettek

³ <http://www.sonline.hu/somogy/kozelet/orbantol-kernek-szavazati-jogot-a-polgarmester-szerint-ez-vicc-523434>

jelentős része támogatja: az önkormányzás valamilyen formájának támogatottsága 82%-os volt a 2000-es években, míg a teljes közigazgatási autonómiát a megkérdezettek 81%-a pártolta volna. (Lásd pl: Oláh, 2002, 2003, 2006, 2007.)

A 2000-es évek első felében végzett reprezentatív kutatások szerint a balatoni üdülőtulajdonosok 41%-a tartotta magát „*balatoni embernek*”. A hazai társadalmi elit körében is határozott balatoni kötődés volt kimutatható. (Balatoni Integrációs Ügynökség 2004, 2006.)

Az egyes társadalmi csoportok balatoni identitása nem feltétlenül jelentené automatikusan azt, hogy az összetartozás tudata is érvényesül. Hogy az eltérő érdekek balatonisága végső soron elválasztja vagy összeköti a helyi társadalom állandó vagy ideiglenes tagjait, arra nehezen lehet választ adni. A helyi társadalom nagyfokú szervezettsége, ami pl. a civil szervezetek országosan is kimagasló számában is megmutatkozik, mindenesetre mutatja a valamilyen közös cél iránti erős elkötelezettség mértékét. Hasonló összekötő kapocsra utalnak a 20. századot végigkísérő önrendelkezési törekvések is, kezdve a „Balaton fürdővármegye” gondolatával, az 1919-ben Keszthelyen kikiáltott „Balaton vármegyén” s az 1945 előtti kiterjedt helyi szerveződésekén át egészen napjainkig, amikor továbbra is markáns törekvés az önálló (valamilyen autonóm jogosítványokkal rendelkező) régió, a közigazgatás átalakítása, vagy a saját uniós fejlesztési forrásokkal rendelkező BKÜ. (Lásd pl. Agg, 1999.)

A regionalizmus folyamatában a Balaton térsége esetében fontos elem, hogy bár önálló területigazgatása sosem volt, de az intézményesültségre a 20. elejétől a helyi érintettek körében markáns igény volt és van jelenleg is. Ezt az igényt a központi kormányzatok sosem ismerték el. A Balatonra létrehozott állami szervek kivétel nélkül csak a fejlesztések összehangolására és végrehajtására, vagy egy-egy speciális feladat megoldására jöttek létre (pl. Balatoni Intéző Bizottság 1931–1992; Balatonfejlesztési Tárcaközi Bizottság 1971–1979, vagy Balatoni Fejlesztési Tanács 1997-től stb.). Ezzel szemben az egyes problémák érintettjei számos esetben létre tudták hozni azokat a szervezeteiket, amelyek intézmények hiányában közös balatoni feladatokat vállaltak fel (Balatoni Szövetség, Balatonparti Fürdőegyesületek Szövetsége, Balatoni Civil Szervezetek Szövetsége, Balatoni Regionális TDM Szövetség stb.). (Lásd pl.: Balaton, a természetes régió, 2013. 34–38.)

A fragmentált társadalom nyomán szükséges megvizsgálni, hogy a helyi politika és érdekképviselő tud-e működni. Fő kérdés, hogy a balatoni identitás és a csoportérdekek képesek-e a balatoni politikában is a kohéziót és összhangot megteremteni. Megjelenik-e a helyi politika aktorai körében a balatoniság gondolata, problémái, vagy pedig a helyi (önkormányzati, választókerületi) érdekek sokkal erősebb mozgósító erőt jelentenek?

A balatoni társadalom és politika kapcsolata szempontjából fontos tétel, hogy csak az állandó lakosság rendelkezik szavazati joggal. A társadalmi töréspontok valójában a balatoni politikai színtéren közvetlenül nem jelentkeznek. Éppen ennek ellensúlyozására láttuk a fenti kiemelt példát: egy érdekcsoport törekvését a döntéshozatali részvételre.

A helyi politikai szintér működését néhány példán keresztül mutatom be. Az első eset a 2010-es választások helyi színterét érinti. A megválaszolandó kérdés az, hogy a politikai hívószavak körében, a választók mozgósítása érdekében a „balatoniság”, a „mi balatoniak” gondolata megjelent-e a képviselőjelölteknél. A másik eset pedig egy jelenleg is zajló vitára világít rá, a Balatoni Hajózási Zrt. (BAHART) mint közös balatoni vagyontárgy sorsa körüli, térségen belüli nézeteltérésekre. A harmadik rövid példa pont a közös balatoni politikai szintér létrehozására alakult Balatoni Szövetség problémáit érinti.

Az első esetben a vizsgálatom tárgya, hogy a képviselőjelöltek politikai megszólalásaiban milyen formában jelent meg a Balaton, balatoniság gondolata a 2010-es országgyűlési választások kampánya során. A kérdés az, hogy az adott választókerület határain túlnyúlva az egész Balatont érintő problémák megoldására tett javaslatok is megjelennek-e a kommunikációban; van-e a balatoniság akkora hangsúlyú, hogy érdemes választási szlogenné tenni.

A tájékozódást öt, a Balatonnal közvetlenül érintkező választókerület területére szűkítettem le (Zala megye 3. számú, Somogy megye 3. és 4. számú, Veszprém megye 2. és 4. számú választókerületére). Forrásként a három megyei napilap internetes archívumát használtam fel, amelyben az öt választókerület összesen 15 egyéni jelöltjének megszólalásait kerestem meg a 2010. február 1. és április 30. közötti időintervallumban, tehát a választást megelőző időszakban és az azt követő pár hétben. (E forrástípus jellegéből adódóan a megállapítások csak bizonyos korlátok között értelmezhetők. Minden megszólalás és sajtóban megjelent hír bemutatására nincs lehetőség e tanulmány keretei között, de néhány jellemző példa jól kiragadható.)

Zala megye 3. számú választókerületében, Keszthely központtal megjelent az össz-balatoni érdekek kapcsán a Balaton-törvény módosítása érdekében történő lobbizás, vagy a balatoni horgászturizmus fejlesztése (Manninger Jenő – Fidesz); a *Balatontérség* világörökségi címre törekvés, de csak Hévíztől Tihanyig (Mohácsi József – MSZP), illetve a balatoni szezonhosszabbítás motorcsónakok használatának engedélyezésével (Papp Ervin – Jobbik).⁴

Veszprém megye Balatonfüred központú 2. választókerületében gyakorlott balatoni politikusként Dr. Bóka István a Fidesz színeiben fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy a Balaton Fejlesztési Tanács szerepének erősítését szeretné elérni, több fejlesztési forrást szeretne a Balatonra. Ezen felül a Balaton önálló fejlesztéspolitikai régióvá válását is pártolná, vagy hogy a megyékkel szemben e terület kapjon nagyobb jogosítványokat. Az MSZP-s Nagy Jenő megválasztása esetén jelentős turizmusfejlesztést kívánt elérni, módosította volna a Balaton-törvényt a háttértelepülések érdekében, ezen felül egy önálló Balaton-régió gondolatát is pártolta. Keppli Lajos a Jobbik színeiben a Balatonnal szemben inkább a megyék szerepét erősítette volna, ugyanakkor nagy turizmusfejlesztési programot ígért a

⁴ <http://zaol.hu/cimlapon/mit-tenne-ha-megvalasztanak-hat-kerdes-a-jeloltekhez-a-3-valasztokorzetben-1437037>

helyi vállalkozások számára, valamint a Balaton mint üdülőhely elérhetőségét mindenki számára.⁵

Veszprém megye 4. választókerzetének a központja a Balatontól távolabb található, Tapolcán. Feltételezhetően ez is közrejátszhatott abban, hogy az elemzett időszakban, a vizsgált sajtótermékekben megszólaló jelöltek a Balaton kérdését egyáltalán nem említették.

Somogy megye két érintett választókerzete (Siófok és Balatonboglár) kapcsán az internetes írott médiában a kampányidőszakra vonatkozóan nem találtam a teljes Balatonra vonatkozó érdemi információkat (ami nem zárja ki, hogy egyéb felületeken ne jelenhetett volna meg a Balaton témája).

E rövid tájékoztató két korlátozott következtetés levonását teszi lehetővé. Egyrészt balatoni politikusként érdemes a választók megszólítása érdekében össz-balatoni problémákat a zászlókra tűzni. Másrészt, pl. a tapolcai választókerület esetében jól látszik, hogy ahol a vízparti részek kisebb súllyal szerepelnek, a balatoniság hangsúlyozása sem volt olyan fontos.

A következő példa a gyakorlati politika balatoni színterét mutatja be.

2008 tavaszán több éves tárgyalássorozat után született meg az állami döntés, hogy a Magyar Állam a Balatoni Hajózási Rt. (BAHART) 51%-os részvénycsomagját átadja 22 partmenti település önkormányzatának, akik így egy több milliárd Ft értékű, szimbolikusan is jelentős vagyontárgyhoz jutottak. (A többi részvény már korábban is önkormányzati tulajdonban volt.) Az átadás idején már nyilvánvaló volt, hogy balatoni önkormányzatok számára megoldhatatlan gondokat okoz az átvétel, mivel az állam feltételként jelölte meg, hogy az új tulajdonosoknak 4 éven belül 2 milliárd Ft tőkeemelés kell végrehajtaniuk.⁶

Az érintett önkormányzatok anyagi helyzete nem tette lehetővé a tőkeemelést. Ezen felül többen a részvényekre úgy tekintettek, mint könnyen értékesíthető eszközökre, amelyekből a befolyt bevétel más kiadásokra fordítható. Ennek következtében 2008-tól kezdődően jelentősen átalakult a tulajdonosi szerkezet. 2013-ban Siófoké a BAHART részvények több mint 40%-a. Ez a túlsúly érzékenyen érinti a 9%-os tulajdonrészrel bíró Balatonfüred és más települések érdekeit. (Keszthely 12%-os tulajdonhányadát likviditási gondjai kezelésére szinte a kezdetektől értékesíteni kívánta, a BAHART körüli vitákhoz a források szerint érdemben nem csatlakozott.)

2013 nyarán a BAHART 450 millió Ft-ért megvásárolt egy Siófok Város Önkormányzatának tulajdonában lévő cégtől egy ingatlant, amelyből 200 millió Ft-ot azonnal kifizetett. A BAHART közgyűlése nélkül jóváhagyott tranzakció nyomán Balatonfüred rendkívüli közgyűlést hívott össze, amely a vezérigazgató leváltását és az ügylet körüli részleteket tárgyalta volna. Sajtóhírek szerint Siófok a befolyt 450 millió Ft-ot további BAHART részvények vásárlására és tőkeemelésre fordította volna, hogy elérje a 46%-os tulajdoni hányadot.⁷

⁵ <http://veol.hu/belfold/balaton-regio-es-turizmus-valaszolnak-a-2-es-valasztokerulet-kepviseloveloltjei-1335189>

⁶ <http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20080523-balatoni-hajozas-bahart.html>

⁷ http://nol.hu/belfold/haborog_a_balaton?ref=sso

Az összehívott közgyűlésen 2013 augusztusában egy tulajdonos önkormányzat sem jelent meg.⁸

2013 őszén az elmaradt közgyűlést végül megtartották, és az érintett települések lényegében összezártak Siófokkal szemben. A tanácskozás ugyan jóváhagyta a kritizált tranzakciót, de csak 410 millió Ft-os értékben. Ezen felül közgyűlési határozat tiltotta meg, hogy 2017 előtt, más önkormányzatokat megelőzve Siófok további tőkeemelését hajtsa végre, s ezzel még nagyobb tulajdoni hányadot szerezzen.

A hírt kommentáló sajtóvélemény foglalta össze a helyi aggodalmakat: *„Mostanra ezzel odajutottunk, hogy az állandó vevő, a siófoki önkormányzat 40 százalék fölé emelte részét, sőt ma már 46% lenne, ha a közgyűlés jóváhagyja a korábban a megkerülésével hozott ilyen döntést. De nem is kell ekkora tulajdonrész, hiszen mindig lehet találni olyant, aki saját érdek, ellentét, vagy jó fizetség alapján adja a szavazatát. A legutóbbi döntések azt jelzik, hogy még vannak ellensúlyok. De lassan odajutunk, hogy egy erőközpontból dönthetik el, lesz-e menetrendszerű hajózás Almádiban, Alsóórsön, vagy Kenesén, vagy mi lesz a füredi kikötővel.”*⁹

A harmadik példaként hozott Balatoni Szövetség 1991-ben alakult újjá, s az 1944 előtt működött nagy múltú szervezet szellemiségét kívánta felidézni. A Szövetség a kezdetektől abból a célból jött létre, hogy a helyi önkormányzatok összefogásával egyrészt képes legyen a balatoni érdekeket képviselni, másrészt belső érdekharmozációs együttműködési fórum legyen. A Szövetség munkájának megítélése nem tartozik e tanulmány céljai közé, viszont fontos tény, hogy a szervezetnek sosem sikerült a térség vagy a későbbiekben a BKÜ minden önkormányzatát a tagjai között tudnia. Az 1990-es évek eredményes lobbitevékenységei után a szervezet munkája napjainkban már csak néhány szűk területre korlátozódik (szűnyogirtás, borverseny, strandok minőségbiztosítása). (Lásd: Balatoni Szövetség honlapja.) Ezzel együtt a résztvevő önkormányzatok száma évről évre csökken: a korábban a százat megközelítő tagból napjainkra már alig több mint hetven résztvevő maradt.¹⁰ A helyi politikai együttműködések iránti érdektelenséget jól mutatja, hogy előfordul a tagdíjat nem fizető önkormányzatok kizárása a szervezetből. A Szövetség munkájának kényszerpályáját ugyanakkor jól mutatja, hogy a tagdíjat szintén nem fizető és érdemi feladatokat ellátó három érintett megyei önkormányzatot nem zárják ki a tagjaik közül, mert azok valamilyen legitimációs tényezőt jelentenek. Hasonló eset zajlott le 2013-nyarán: *„Az elnökség egyhangúlag elfogadta **Bóka István** balatonfüredi polgármester javaslatát, hogy a tagdíjat régóta nem fizető három balatoni megye éves hozzájárulásának a mértékét a korábbi 800 ezer forint helyett 30 ezer forintban állapítsák meg, de ne zárják ki őket a tagságukból. Indoklása szerint a szervezetnek nem érdeke, hogy a megyék ne legyenek tagjai, mivel a 2014–2020-as uniós költségvetési periódusban több tízmilliárd forintnyi fejlesztési forrással rendelkezhetnek. A szervezet ugyanakkor a tagdíj nemfizetése miatt Marcalit kizárta soraiból.”*¹¹

⁸ <http://www.sonline.hu/somogy/kozelet/senki-sem-ment-el-a-bahart-kozgyulesere-510568>

⁹ <http://veol.hu/hirek/nem-a-tokeemesre-1573099>

¹⁰ lásd pl: <http://veol.hu/hirek/valaszut-elott-a-balatoni-szovetseg-1532719>

¹¹ <http://www.sonline.hu/somogy/kozelet/balatoni-szovetseg-harom-megye-maradhat-marcalit-kizartak-502391>

Következtetések:

A fentiek során a balatoni társadalom és a helyi politika napjainkban tapasztalható működésének megvilágítására tettem kísérletet.

Megállapításom szerint a helyi társadalom törésvonalai csaknem ugyanazok jelenleg is, mint az elmúlt évszázad során. Ennek nyomán nem ritkák az egyes csoportok közötti éles ellentétek és elmérgesedő problémák. Mindezt két aktuális példával illusztráltam.

Az érdekellentétektől terhes helyi társadalmat ilyen értelemben csak nagyon kis mértékben tarthatjuk koherensnek. Látszólag ellentmondva ennek, bizonyos értelemben mégis erős koherenciáról beszélhetünk, mivel minden balatoni társadalmi csoport és érdekkör részéről komoly regionális identitás-jellemzők voltak kimutathatók a 2000-es években.

Mindezek ellenére regionális szinten, a helyi politika területén csak nagyon kevésbé beszélhetünk koherenciáról. Ha esetleg a kommunikáció szintjén megjelenik is, a gyakorlati politikában nagyon kevés esélye van annak, hogy a teljes Balaton-térséget érintő kérdésben koherens döntés, érdekegyeztetés jöjjön létre. Mindezt kiválóan példázza a BAHART bemutatott esete, vagy a Balatoni Szövetség lefelé ívelő sorsa.

A regionális politikai koherencia hiányának több oka lehet.

A helyi társadalomban tapasztalható érdekellentétek csak kisebb súllyal eshetnek a latba azzal, hogy minden település más elképzelést fogalmaz meg az adottságainak és helyi érdekeknek megfelelően.

A politikai koherencia hiánya mögött sokkal inkább az erőforrások megszerzése érdekében végzett tevékenység áll. A Balatonhoz érkező erőforrások felhasználásáról az elmúlt 100 évben sosem valamilyen helyi elosztási rendszerben döntöttek, hanem vagy a központi hatalom, vagy a megyék, vagy az elmúlt uniós fejlesztési időszakban a fejlesztési régiók színterén. (Ez alól csak a Balaton Fejlesztési Tanács hatáskörében szétszított források jelentenek kivételt 1997-től napjainkig, de ezek volumenükben messze elmaradnak a máshonnan érkező támogatásoktól.)

A közigazgatási és fejlesztési környezet konzerválta azt, hogy a Balaton-térségen belül a helyhatóságok vagy egyéb politikai szereplők nem a belső koherencia irányában tesznek lépéseket, hanem adott megyéjük vagy régiójuk felé. A helyi szereplőket semmi sem ösztönzi arra érdeemben, hogy komolyabb együttműködéseket hozzanak létre.

A következő fejlesztési időszakban 2014–2020 között ez a folyamat két irányt vehet. A balatoni belső kohéziót tovább gyengítheti, hogy a területfejlesztés új, középszintű szereplői a megyék lesznek. A megyei források megszerzéséért való tevékenység bomlasztó erővel hathat a tó körüli szereplők együttműködésére. Ugyanakkor, ha a Balaton-térség a következő fejlesztési időszak során önálló fejlesztési keretet kaphat, az jó eséllyel a kohézió erősítését segítheti elő. Egy Balatonra szóló forráscsomag létrehozásáról még nem döntött a fejlesztéspolitika, de előremutató, hogy az Országos

Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció a megyék mellett fejlesztési középszintnek a Balatont is elismeri, és meghatározza sajátos fejlesztési igényeit. *„A Balaton parti városhalmaz ugyanakkor rendkívül hasonló gazdasági, társadalmi és környezeti eredetű településfejlesztési, településszerkezeti problémákkal és lehetőségekkel bír, ezért egységes kezelése és a települések fejlesztési együttműködése elengedhetetlen.”* (OFTK. 214.) Emellett a jelenleg társadalmi vita alatt álló 2014–2020-as operatív programok körében a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Programban már szerepel egy önálló balatoni ITI: *„A Balaton térség gazdaságfejlesztési programja keretében a Balaton térségének komplex fejlesztéséhez kívánunk hozzájárulni...”* (GINOP, 37.)

A bevezetőben felvázolt kérdésre visszatérve megállapíthatom, hogy hiába van meg a balatoni társadalom helyi csoportjai között az identitás alapú koherencia, ez a politika színterére csak korlátozottan tud hatni. E mögött részben a társadalmi érdekcsoportok széttagoltsága áll, így nem tudnak egységes hatást gyakorolni a politikára. Másrészt legalább ilyen fontosak a térségre ható külső tényezők (adott esetben a fejlesztéspolitika, vagy akár a pártpolitika), amelyek a kialakuló politikai kohéziót gyengítik.

Ebből következően, ha az adott térség helyi társadalmában nincs meg az identitáson túlmutató érdekegyeztetésen alapuló konszenzus és kohézió, akkor nagyon kevés esély van arra, hogy a politikai regionalizmus is megszülessen. Mindezt a külső tényezők jelentősen befolyásolják.

A következő időszakban számos elemzési szempont jöhet szóba ahhoz, hogy a balatoni társadalom és politika integritásáról további képet alkossunk. Ennek egyik legfontosabb eleme a 2014-es országgyűlési, illetve helyhatósági választás. Az események közelebbi vizsgálata, a jelöltek és mandátumot szerettek programalkotása sok információval szolgál a közelebbi témánkról. A fejlesztéspolitika újjáalakuló rendszerének és a helyi politikai fórumoknak a vizsgálata szintén további értékelhető információkkal szolgálhat.

A téma további vizsgálata közelebb vihet minket a hazai regionalizmus kérdéskörének teljesebb megértéséhez.

Felhasznált irodalmak

Tanulmányok

- A. Gergely András (2005): *Interkulturális kölcsönhatások: Egy Duna-völgyi civilizáció összefüggései*, MTA PTI, <http://mek.oszk.hu/10500/10504/10504.htm>
- Agg Zoltán (1999): *Területrendezési elképzelések és a Balaton*, Comitatus – Önkormányzati Szemle, IX. évf. 7-8. szám.
- Bokor Ibolya–Csige András–Kovács Ernő–Oláh Miklós (2004): *Sziget a magyar tengeren: külföldi ingatlantulajdonosok a Balatonnál*, Szociológiai Szemle 2004/3. 79–106.
- Csery Péter (é.n.): *A társadalmi kohézió ereje*, Méltányosság Politikaelemző Központ, http://www.meltanyossag.hu/files/meltany/imce/doc/kp_kohezio_120124.pdf letöltés ideje: 2013. november 7. 18:01
- Juhász Gábor (2006): *A társadalmi kohézió előmozdítására irányuló közösségi politikák*, In.: Tausz Katalin (szerk.): *A társadalmi kohézió erősítése*, Új Mandátum Kiadó, Budapest
- Nárai Márta (2009): *Gondolatok a regionális identitásról – Identitáselemek a Nyugat-Dunántúli Régióban* Tér és Társadalom, XXIII/4. szám 137–159.
- Nemes Nagy József (2009): *Terek, helyek, régiók – A regionális tudomány alapjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest,
- Oláh Miklós (2007): *A megtalált régió*, Comitatus – Önkormányzati Szemle, XVII/3. szám.
- Oláh Miklós (2002): *Az érintettek többségén nem múlik. Vélemények és javaslatok a Balaton régió területi kérdéseiről*, Comitatus – Önkormányzati Szemle, XII/7–8. szám
- Oláh Miklós (2003): *Egy rendhagyó régió rendhagyó helyi társadalmáról*, Comitatus – Önkormányzati Szemle. XIII/7–8. sz
- Oláh Miklós (2006): *Kiútkereső Balaton régió*, Comitatus – Önkormányzati Szemle, XVI/7–8. sz.
- Schleicher Vera (2010): *A Balaton-parti települések identitáskeresése a turizmus szolgálatában*. Comitatus. XX/194. szám 22–35.
- Tausz Katalin (szerk.) (2006): *A társadalmi kohézió erősítése*, Új Mandátum Kiadó, Budapest

Egyéb források:

- A magyarországi elit balatoni kötődései*, Kutatási zárótanulmány, Balatoni Integrációs Ügynökség Társadalomtudományi Kutatócsoport, 2006.
- Balaton, a természetes régió*, (szerző nélkül) Balaton Fejlesztési Tanács és a Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség kiadványa, 2013.

- Balaton-régió és turizmus. Válaszolni a 2-es választókerület képviselői*, VEOL.HU. 2010.04.01. <http://veol.hu/belfold/balaton-regio-es-turizmus-valaszolnak-a-2-es-valasztokerulet-kepviseloveloltjei-1335189> letöltés ideje: 2013. november 6. 10:58
- Balaton Szövetség honlapja, Alapszabálya*, www.balatoniszovetseg.hu vagy <http://bsz.balatonregion.hu/> letöltés ideje: 2013. november. 29. 11:39
- Háborog a Balaton*, NOL.HU 2013. július 29. http://nol.hu/belfold/haborog_a_balaton?ref=sso letöltés ideje: 2013. november 6. 16:48
- Balaton Szövetség: Három megye maradhat, Marcalit kizárták*, SONLINE.HU 2013.06.16 <http://www.sonline.hu/somogy/kozelet/balaton-szovetseg-harom-megye-maradhat-marcalit-kizartak-502391> letöltés ideje: 2013. november 30. 14:51
- Belföldi üdülőingatlan-tulajdonosok a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben*, Kutatási zárótanulmány, Balatoni Integrációs Ügynökség Társadalomtudományi Kutatócsoport, 2004.
- Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program*, Vitairat, Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, http://www.nfu.hu/forum_topic_pate/765/filter?offset=0&theme_filter= letöltés ideje: 2013. december 3. 15:19
- Megfenyegettek Zamárdi jegyzőjét*, ORIGO.HU <http://www.origo.hu/itthon/20130916-megfenyegettek-zamardi-jegyzojet.html> letöltés ideje: 2013. november 4. 13:55
- Mit tenne, ha megválasztanák? Hat kérdés a jelöltekhez a 3. választókerületben*, ZAOL.HU 2010. 04. 07. <http://zaol.hu/cimlapon/mit-tenne-ha-megvalasztanak-hat-kerdes-a-jeloltekhez-a-3-valasztokorzetben-1437037> letöltés ideje: 2013. november 6. 10:45
- Nem a tőkeemelésre*, VEOL.HU 2013. október 16. <http://veol.hu/hirek/nem-a-tokeemelesre-1573099> letöltés ideje: 2013. november 6. 17:11
- Nemzeti Fejlesztés 2020 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió*, Vitairat, 2012.http://www.nth.gov.hu/files/download_files/504/oftk_tarsadalmi_egyeztetes_1217.pdf letöltés ideje: 2013. december 3. 15:09
- Orbántól kérnek szavazati jogot, a polgármester szerint ez vicc*, SONLINE.HU <http://www.sonline.hu/somogy/kozelet/orbantol-kernek-szavazati-jogot-a-polgarmester-szerint-ez-vicc-523434> letöltés ideje: 2013. november 4. 14:22
- Révbe ért a BAHART*, ORIGO.HU 2008. 05. 23. <http://www.origo.hu/gazdasag/hirek/20080523-balatoni-hajozas-bahart.html> letöltés ideje: 2013. november 6.
- Senki sem ment el a BAHART közgyűlésére*, SONLINE.HU 2013. augusztus 9. <http://www.sonline.hu/somogy/kozelet/senki-sem-ment-el-a-bahart-kozgyulesere-510568> letöltés ideje: 2013. november 6. 16:52
- Válaszút előtt a Balatoni Szövetség*, VEOL.HU 2013.03.01 <http://veol.hu/hirek/valaszut-elott-a-balatoni-szovetseg-1532719> letöltés ideje: 2013. november 30. 14:58